WAT TE DOEN MET DE LITERATUUR?

ÉDOUARD LOUIS BIJ DE BEZIGE BIJ

Weg met Eddy Bellegueule
Geschiedenis van geweld
Ze hebben mijn vader vermoord
Strijd en metamorfose van een vrouw
Dialoog over kunst en politiek (samen met Ken Loach)
Veranderen: methode
Monique ontsnapt
De ondergang

ÉDOUARD LOUIS

Wat te doen met de literatuur?

Gesprekken
met Mary Kairidi

Vertaald door Dirk Zijlstra

2026
DE BEZIGE BIJ
AMSTERDAM

Copyright © 2025 Édouard Louis
Copyright Nederlandse vertaling © 2026 Dirk Zijlstra
Alle rechten voorbehouden. Tekst- en datamining niet toegestaan.
Eerste druk november 2026
Oorspronkelijke titel *Que faire de la littérature? Méditations et Manifeste.*
Oorspronkelijke uitgever Flammarion
Omslagontwerp Moker Ontwerp
Foto auteur Yaël Temminck
Vormgeving binnenwerk Aard Bakker
Druk en bindwerk Wilco, Amersfoort
ISBN 9789403140438
NUR 320

debezigebij.nl

MIX
Papier | Ondersteunt verantwoord bosbeheer
FSC® C004472
FSC
www.fsc.org

Bij de productie van dit boek is gebruikgemaakt van papier dat het keurmerk van de Forest Stewardship Council® (FSC®) mag dragen. Bij dit papier is het zeker dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid.

1

PROLOOG OVER DE TREURIGHEID

Mijn eerste vraag is vrij eenvoudig. Ik heb de transcripten van heel wat van uw lezingen gelezen, die u hebt gegeven op verschillende universiteiten en die vaak echte manifesten zijn. Waarom dan niet gewoon een literair manifest publiceren? Kan zo'n gesprek als dit even uitvoerig en constructief zijn als een volledig essay?

Dat heb ik me ook afgevraagd. Waarom geen manifest, geen essay? Dat is een vraag die vaak terugkeert in de gesprekken met mijn vrienden, omdat mijn twee naaste vrienden, Geoffroy de Lagasnerie en Didier Eribon, theoretische teksten schrijven en dit voor hen een, laten we zeggen, natuurlijke vorm van schrijven is. In het dagelijks leven zit ik meer in de wereld van de theoretische gesprekken dan in die van de literaire gesprekken. Maar ik weet niet

waarom, ik heb nooit echt zin gehad om een essay te schrijven. Ik heb eigenlijk geen antwoord. Wat ik wel weet is dat telkens wanneer ik het probeerde, het me niet genoeg fascineerde. Ik voelde niet de nodige urgentie, die ik wel voel wanneer ik een roman schrijf, wanneer ik tegen mezelf zeg: ik ga nog liever dood dan dat ik het boek waar ik nu aan bezig ben niet afmaak. Dat gevoel heb ik altijd gehad wanneer ik aan een roman werkte, een soort gevecht op leven en dood. En omgekeerd, als ik me wilde storten op het schrijven van een essay, en in dit geval, een essay over de literatuur, gebeurde dat niet.

U hebt dus geen enkel antwoord op die vraag?
Ik vind het fascinerend, eigenlijk, dit onderscheid in onze levens tussen wat ons raakt en wat ons niet raakt, wat ons in vervoering brengt en wat ons koud laat. Waarom is de een weg van de muziek van Wagner, terwijl die een ander onverschillig laat die weer weg is van Verdi? Waarom is de een idolaat van rugby en besteedt hij er al zijn tijd aan, maar niet aan voetbal? Waarom wordt de een aangetrokken tot het schrijven van literaire teksten en minder tot theoretische teksten?

Er is uiteraard de klassenlogica die Pierre Bourdieu heeft beschreven: het is met name de bourgeoisie die luistert naar klassieke muziek, het gewone volk speelt meestal voetbal of rugby terwijl de hogere klassen, als ze aan sport doen, meer neigen naar ten-

nis of in het geval van de zeer rijken, golf.

Toch kunnen er binnen iedere klasse zeer uiteenlopende keuzes worden gemaakt die kunnen leiden tot zeer verschillende levens.

In *Veranderen: methode* heb ik verteld hoe ik in mijn jeugd vooral heb willen ontsnappen aan mijn milieu en aan mijn familie, en hoe ik geprobeerd heb een uitweg te vinden: op school deed ik mee aan schaakwedstrijden, strips, kalligrafie, zijdeschilderen, toneel, ik schreef me in voor alle hobbyclubs en alle mogelijke activiteiten; ik zocht iets, iets waarin ik kon uitblinken, waardoor ik zou kunnen wegvluchten, me los zou kunnen maken van mijn milieu en mijn ouders.

En mijn kennismaking met het toneel was doorslaggevend. Dankzij het toneel ben ik gaan studeren, ben ik naar het *lycée* gegaan omdat op het regionale lycée artistieke vakken werden aangeboden.

Waarom klikte het tussen mijn lichaam en het toneel, en waarom niet met de kalligrafie of het tekenen? Waarom niet met het schaken?

Om dat te begrijpen moet je de hele geschiedenis van een individu reconstrueren, de geschiedenis van zijn klasse, maar ook van zijn seksualiteit, zijn gender, zijn familie, de geschiedenis van zijn vriendschappen, van zijn geografische situatie – in het zuiden van Frankrijk wordt meer gerugbyd dan in het noorden –, de geschiedenis van zijn verlangens, de geschiedenis van zijn plaats in het gezin, het karakter van de vader en zijn moeder – zoals in het geval van Kafka die

geterroriseerd werd door zijn autoritaire en driftige vader en zijn toevlucht zocht in de literatuur –, de geschiedenis van zijn trauma's en tegenslagen, dat moet je allemaal in ogenschouw nemen om te begrijpen waarom een persoon meer neigt naar die ene activiteit, interesse, passie, roeping en niet naar die andere. Je moet je dan verdiepen in de hele wetenschap van het individu, want ik geloof dat alles verklaarbaar is.

U zegt dat de theorie onvoldoende in u losmaakt, maar als ik u een vraag stel over uw verhouding tot het schrijven antwoordt u met een theorie van het individu.
Juist omdat theoretische reflectie me wel interesseert in het kader van een discussie zoals wij die nu voeren of eventueel in het kader van een openbaar optreden, zoals een lezing. Dan word ik getriggerd. Ik weet niet waarom ik die beperking heb. Ik zou het heerlijk gevonden hebben om net als Sartre zowel romans te schrijven als grote filosofische traktaten, maar ik ben er niet toe in staat.

Ik hou van reflectie wanneer zij plaatsvindt in de vorm van een voorstel of protest rechtstreeks gericht tot iemand die tegenover me zit, zoals met u vandaag. De theorie tilt me op wanneer ze theatraal is, uitgesproken, performatief, en alleen in die context. Daarom lees ik ook met veel plezier de dialogen van Plato of die van Diderot, wanneer de theorie performance wordt. Dat vind ik subliem.

Zijn we hier nu aan het schetsen waarin het schrijven van literaire teksten zich onderscheidt van de theorie? Is het onderscheid tussen beide genres of je je wel of niet tot iemand richt? Is het de rol van het lichaam, zijn aanwezigheid of zijn afwezigheid, zowel het lichaam van degene die schrijft als het lichaam van de ander, zelfs als dat abstract is, tot wie de schrijver zich richt?

Verschil tussen theorie en literatuur

De grens tussen theorie en literatuur is niet eenvoudig. Bij Montaigne, bij Rousseau is er vaak geen verschil tussen beide. Bij de denkers van het antieke Griekenland is de grens erg dun. Plato schrijft theoretische teksten in de vorm van bijna theatrale dialogen. Zelfs geschiedkundige teksten uit die tijd, zoals die van Herodotus, zijn tegelijkertijd literair en erudiet.

En verder zijn er recentere voorbeelden, met Roland Barthes en Susan Sontag die theorie en verhaal volledig hebben vermengd, of Didier Eribon die de autobiografie in de sociologie heeft geïnjecteerd met *Terug naar Reims*. Je hoort altijd critici die stellen: dat-en-dat boek is nieuw omdat het de grens tussen theorie en literatuur overschrijdt. Maar feitelijk is dat niet waar, het is juist een schrijftraditie die de geschiedenis van het denken kenmerkt – *Op zoek naar de verloren tijd* van Proust bijvoorbeeld is zowel literair als theoretisch. Maar natuurlijk wordt het in ieder werk op een andere manier tot uiting gebracht en daarin schuilt de vernieuwing telkens weer, maar het is zonneklaar dat die vernieuwing aansluit bij een lange traditie.

Toch heeft u een verschil gevoeld tussen beide vormen van schrijven, omdat u de een verkiest boven de andere, u schrijft eerder literaire teksten dan theoretische teksten.
Omdat ik geloof dat waar ik me altijd door heb laten leiden bij het schrijven, meer dan door andere motieven, het verlangen is om te raken. Om te ontroeren. En misschien zit het verschil tussen literatuur en theorie daarin, in het affect, misschien is de grens tussen theoretische teksten en literaire teksten niet conceptueel, maar affectief.

Literatuur reikt natuurlijk veel meer emotionele instrumenten aan, al kan theorie ook ontroeren. Je kunt, zoals ik, uitermate ontroerd raken bij het lezen van *La Distinction* van Pierre Bourdieu. Maar literatuur belichaamt concrete verhalen, met lichamen, personages, emoties, levens vol mislukkingen en wonderen, en is per definitie ontroerender. Veel ontroerender.

Vanwaar deze hang naar ontroering?
Voor mij is de werkelijkheid iets wat emoties opwekt, en dan vooral treurigheid. Ik heb het gevoel dat het affect van de treurigheid, en van de emotie in het algemeen, op een lucide manier iets over de wereld vertelt.

Ik heb altijd treurigheid over het bestaan gevoeld. Sinds mijn jeugd. Dat is vast omdat ik geboren ben in een volks milieu waar het altijd aan alles ontbrak, en daar kwam dan nog eens mijn homoseksualiteit

bij. Ik zeg het in *Weg met Eddy Bellegueule*: ik leed meer honger dan de anderen omdat ik op school uitgescholden werd voor nicht. Ik had meer last van de kou wanneer mijn ouders het huis niet warm konden stoken omdat ik uitgescholden werd voor nicht: omdat ik onderdrukt werd als homo werd ik gedwongen alles ter discussie te stellen. Ik moest alles ter discussie stellen, omdat ik gemarginaliseerd werd; ik had geen keus. Het is verbazingwekkend dat homofobie je kou laat lijden, en toch is het waar. Ik herinner me dat ik woede-uitbarstingen had in mijn jeugd. Ik zei tegen mijn ouders: Waarom eten we zo slecht? Waarom kleden we ons zo slecht? En mijn ouders begrepen er niets van, omdat de andere kinderen, mijn broers, mijn zussen, daar geen vragen over stelden, niet zo heftig. Ik vond de werkelijkheid in haar geheel onrechtvaardig en treurig: mijn broer was al alcoholist op zijn vijfentwintigste en mijn vader kon op zijn vijftigste amper lopen vanwege een ongeluk in de fabriek, mijn grootvader was voor zijn zestigste al overleden aan de drank. Mijn moeder sleet haar dagen met het schoonmaken van het huis, met koken, en ging nooit de deur uit.

Zo ben ik de buitenwereld altijd blijven zien; ik geloof dat ik dat heb omgezet in literatuur. Eigenlijk was een van de eerste vragen die ik in mijn hoofd had toen ik begon te schrijven deze: waarom zijn de mensen niet treuriger? Waarom zijn de mensen niet treuriger over de werkelijkheid om hen heen? Ik heb

literatuur willen gebruiken om uiting te geven aan de treurigheid van de wereld. *Dat* is waar het mij om gaat. Wat niet wil zeggen dat je niet om andere redenen kunt schrijven, wat niet wil zeggen dat dat de enige mogelijke functie van literatuur is of dat ik dat altijd zal blijven doen, wat niet wil zeggen dat ik in een aards tranendal wil leven. Maar voor mij is het schrijven daar begonnen. Ik denk dat alle schrijvers een specifieke functie hebben in de literatuur, en dit is de mijne.

De literatuur is voor u de plek bij uitstek om uiting te geven aan deze treurigheid?
Wanneer je de teksten van Pierre Bourdieu over de literatuur leest of over de samenleving in het algemeen, zie je bij hem een frustratie over het feit dat hij niet beschikt over de wapens van de literatuur om uiting te geven aan het geweld in de samenleving, het functioneren ervan, die hiërarchie. Bourdieu zegt altijd, altijd, of het nu in *La Distinction* is of in *Schets voor een zelfanalyse*: je zou Jean Genet moeten zijn om te kunnen zeggen dat, enz., je zou Thomas Bernhard moeten zijn om te laten zien in welke mate de Staat geweld uitoefent op ons leven, je moet Virginia Woolf zijn...

Ik geloof dat dat geen toeval is. Pierre Bourdieu is opgegroeid in een arm en volks milieu, zoals dat waarin ik ben opgegroeid, zij het minder arm – Bourdieu definieert zichzelf als een klassenmigreren-

de zoon van een klassenmigrant, een interessante term –, en ik heb altijd die treurigheid in het werk van Pierre Bourdieu gevoeld. Alsof hij, door de weg die hij heeft afgelegd, van het plattelandsmilieu in de Béarn naar het intellectuele milieu in Parijs en het Collège de France, een geheim kende over het leven en over het geweld in de wereld, dat die treurigheid in hem teweegbracht.

Dat is misschien een mogelijke definitie van de klassenmigrant: de klassenmigrant is iemand die een geheim over de wereld kent.

Over treurigheid als eye-opener

Dat geheim is het geheim over het geweld in de wereld. En het gevolg van dat geheim, is die treurigheid.

Zijn klassenmigranten treurige mensen?

Als je alle maatschappelijke klassen gepasseerd bent, als je mensen gezien hebt die zich eraan wilden onttrekken maar er niet in geslaagd zijn, als je aan den lijve ondervonden hebt dat je dingen werden afgenomen en als je gezien hebt dat de ene sociale klasse privileges heeft die de andere niet heeft, als je gezien hebt hoe hard iemand uit een volks milieu zijn best doet zonder aan zijn lot te ontkomen en als je gezien hebt, omgekeerd, hoe je in de dominante klassen maar een minimale inspanning hoeft te leveren om ervoor te zorgen dat je een hele reeks privileges krijgt, geld, diploma's, comfort, een niet al te vermoeiende baan, als je dat allemaal gezien hebt, zo-

als klassenmigranten dat ervaren en gezien hebben, zoals Pierre Bourdieu dat ervaren heeft, dan draag je voor altijd een onbeschrijfelijke treurigheid met je mee.

Onbeschrijfelijk, omdat dat geweld waar je getuige van geweest bent zo diffuus is, in alle details, in alle situaties van het leven, in alle micro-interacties, in de kleinste zinnetjes en in de lichamen, dat je een zin van tienduizend woorden nodig zou hebben om er uitdrukking aan te geven. Een klassieke zin van tien, twintig woorden volstaat niet. Je zou oneindig veel meer woorden nodig hebben.

Dat is des te frustrerender omdat alle vooronderstellingen die in de maatschappij worden verspreid indruisen tegen wat de klassenmigrant *weet*. De maatschappij waarin we leven heeft het over de wil, de individuele vrijheid, de verdienste, de inspanning, het levensproject, enz., maar de klassenmigrant weet dat het niet waar is, weet dat het een leugen is. Hoe moet je praten met iemand tegenover je die niet dezelfde taal spreekt, die een vervormd wereldbeeld in zijn hoofd heeft? Hoe moet je praten over de rondheid van een cirkel met iemand die de samenleving ervan overtuigd heeft dat een cirkel vierkant is?

Ik denk aan de klacht van Antigone in de versie van Anne Carson wanneer zij zegt: 'De woorden hebben ongelijk, ze noemen mijn piëteit impiëteit.' Wat wil dat zeggen als je je richt tot iemand wanneer de woorden, de woorden die de wereld om ons heen gebruikt, ongelijk hebben?

Het is deze eenzaamheid van Antigone die de klassenmigrant voelt. En om die reden is zijn kennis geheim. Het is niet een geheim dat hij graag verborgen wil houden, het is een geheim dat hij wel verborgen moet houden omdat de wereld om hem heen hem dwingt om het niet te vertellen, exact zoals een kind dat homo is niet mag praten over zijn verlangens omdat zijn wereld, zijn gezin hem niet de woorden heeft aangereikt om erover te praten – de melancholie van een homo en de melancholie van een klassenmigrant lijken, in dit opzicht, veel op elkaar.

Om terug te komen op Pierre Bourdieu, ik weet dat hij vaak tegen Didier Eribon zei – omdat Didier het me vertelt: je moet de lezer ontroeren. Dat is merkwaardig, hè? Dat is vreemd, dat is niet een zin die je spontaan van Bourdieu zou verwachten, een man met een zo moeilijke, zo theoretische en toch zo wonderschone schrijfstijl, maar tegelijkertijd zo extreem technisch. En desondanks zei Bourdieu wanneer hij de manuscripten van Didier las – en Didier las Bourdieus manuscripten, een vriendendienst – ondanks dat alles zei Bourdieu: Je moet verder gaan in de emotie, waar het om gaat is de lezer te ontroeren. Toen Didier me dit verhaal vertelde, was ik zelf erg ontroerd. En ik dacht dat dit verhaal mijn intuïtie van het treurige bewustzijn van Pierre Bourdieu bevestigde, zijn emotionele lezing van de wereld, en dus het feit dat er een sterk verband bestaat tussen

treurigheid en waarheid, omdat treurigheid iets zou zeggen over de werkelijkheid, datgene wat verhuld is, wat niet kan worden gecommuniceerd.